

in het boven-
boek dit boek,
vertaling. In
de tuin der
van Marie
en behandeld
hedenis, die
eling der ge-
verste con-

st, de vrouw
Heilau. Als
erwend, zeer
uwend geko-
zorgen: een
eding belast.
d onmogelijk,
er zoo eens
de kinderen
hun zin te
rboten heeft,
ze allerlei te-
voedster, die
angen wordt.
laat ze die
ch te wijden
treizen, inge-
d's handt ze,
lezingen in
idje over de
kinderen.

ijke vergroei-
is een onbe-
bewondert,
en trouwens
blijven na-
cinderen. Die
en door niet
het doch-
bij moeder,
d zonder ant-
elegd als be-
aan de moe-
mblik merkt,
aat en meer
weeden zoon
eshetningen
geven, hem
de Riviéra en
en. 't Gevolg
ovendien een
mut en leeg-

er sterft plot-
opend, blijkt
toezien en
seft gemaakt.
riek beheeren
d verkoopen.
avontuur ge-
eeder) en als
kingen hoort,
is het eind
r opvoedkun-

en zij trekt
r, die geheel
alles elkaar
aar de oogen
r schuld aan
r pas gevoelt
heeft gedacht
taamheid" is

op ieder de
i zijn lichaam
is heeft deze
rgegeven:
nach verholten
den;
ngeval.
schikken zal."

de verschil-
ruchten van
schen tijd in
wil ik hier
roeve van
yt, die in
et begin van
et licht zag,
van den ge-
Deze was als
tegenstander
in 1612 een
ook in ons
rgsche hoog-
den schrijver
emd, die den
boek Tilenus
gevolg had
afgezet. Toen
de Dordtsche
en, op hunne
s van Dordt
ich geroepen
een Adver-
ng, die on-

gekomen. En dan verandert ze van levensgedrag
en geeft ze zich aan de kinderen.

Men ziet het, hier is precies het thema be-
handeld, dat ik boven aangaf in de vraag: wat
bekeent voor het moderne meisje het moeder-
schap. Zoals in den regel in de boeken van Marie
Diers wordt de vraag geheel van de negatieve zijde
belicht, wordt hier geteekend de ruïne der totale
mislukking. In het slot echter komt de morali-
seerende bedoeling naar voren. Dat Andrea zelf
tot het inzicht geraakt, zij het laat, dat ze in de
opvoeding van haar kinderen geheel heeft gefaald,
moet den lezer tot de overtuiging brengen, zoo
hij ten minste die overtuiging niet reeds lang was
toegedaan, dat inderdaad deze moderne moeder
in haar taak en roeping volkomen te kort geschoten
is. En dus is de strekking van dezen roman wel,
te doen zien de funeste gevolgen van een mis-
grijpen ten gevolge van modern levensinzicht.

Intusschen, bij alle waardeering voor deze goede
bedoeling, zulk een behandeling van de quaestie
voert toch niet tot de gewenschte oplossing. Niet
alleen gaat de kracht der moralisatie in de be-
werking van het gebeuren tot een verhaal m.i. ge-
heel verloren, maar ook zijn de effecten, die tot
de doelstelling voeren moeten, van dien aard, dat
ze ongewenschte leesstof vormen. We komen wel
voor de ruïne te staan en zien geheel het proces
der verwording groeien, maar de positieve kracht,
die de Schrijfster ongetwijfeld in haar verhaal heeft
willen leggen, mist haar invloed, kan zich boven
den neerslag van het negatieve niet verheffen.

Op zichzelf dus wel een boek, dat in de lijn
der moderne romankunst ligt, is het toch niet
een roman, die ons verder brengt, dichter bij de
oplossing. En het vele ongewenschte van den in-
houd wordt door de goede strekking niet wegge-
nomen.

C. T.

HET BOEK VAN DE WEEK.

In de „Vaderlandsche Letteroefeningen" heeft
Van Harderwijk eens tot Tollens gezegd:

Speel voort, zoo zal uw citersnaar
Den wildzangtoon van andren smoren.

De man, die aan deze regelen mij pas herinnerd
heeft, is Gerard Brom.

Hij herinnert er aan in zijn tweede boek:
„Romantiek en Katholicisme in Nederland", welk
werk, fraai uitgevoerd, is uitgegeven door J. B.
Wolters' Uitg. Mij., Groningen, Den Haag.

Wie dit boek heeft gelezen, zal zoo bij zichzelf
zeggen, dat men deze Van Harderwijk-sche vaerzen
evenmin bij wijze van noodzakelijke herinnering
en opwekkende vermaning boven het ledikant van
den heer Brom behoeft te plaatsen, als een ge-
calligrafeerde spreuk, die daar zoo zegt: „alle
wegen leiden naar Rome". De auteur heeft die
instigatie niet nodig.

Ik zeg dit niet van den persoon Gerard Brom,
alsof die met zijn citersnaar wildzangtonen van
anderen zou willen smoren; wel neen. Ik heb hier
het oog op den man van de Roomsche kerk,
die haar apologet is en veel meer dan dat. En
zoo oneerbaar als de waarheid voor profes-
sor Gerard Brom zou zijn, als ik het Van-Har-
derwijk-isme op zijn persoonlijk leven zou
moeten doen slaan, zoozeer eert zij hem, nu we
in hem den dienaar van zijn eigen kerk mogen
zien. Komt, een eeresalut zij er, voor ieder, die
nog den moed heeft, hardop te zeggen, dat hij

middelrijk door Uytendogaert voor Hollandsche
lezers werd bewerkt, en vervolgens in een beknopt
vlogschrift, dat in 1623 eveneens in het Hollandsch
werd overgebracht, onder den titel De leere der
Synode van Dordrecht ende Alez ge-
stelt op de proeve van de practyque.
Tilenus velde daarin o.a. dit liefelijk oordeel over
de Dordtsche leerregels, dat zij den menschen of
„een Epicurus-oercussen" boden, „om in vleesche-
like sorgeloosheit te slapen", of „een strop van
wanhoop, om sich daarmede te verhangen met
Judas".

Grooten lust om op zulk geschrijf in te gaan,
gevoelde Voetius niet, maar op aandrang van vele
vrienden en uit overweging dat Tilenus' naam al-
tijd nog gezag had, zette hij er zich toe om het
te weerleggen. De vrucht van dezen arbeid was
het bovengenoemde boek. Hij had de stof in drie
afdeelingen verdeeld: de eerste bevatte algemeen
opmerkingen, de tweede toonde in het algemeen
aan, dat juist de leer der Remonstranten in de
praktijk onnut en daarentegen die der Gerefor-
meerden rijk aan troost is, en in de derde en
meest uitvoerige werden de argumenten van Tile-
nus stuk voor stuk besproken en weerlegt. Het
niet te omvangrijke boek — het telde in kwarto
ongeveer 250 bladzijden —, dat een der weinige
geschriften is, die Voetius in zijne moedertaal heeft
geschreven, vond wel lezers. In 1656 verscheen
te Utrecht een tweede druk, en ook in de ach-
tiende eeuw werd het niet vergeten. De bekende
Theodorus van der Groe schreef in 1750 eene
voorrede voor eene Rotterdamsche uitgave, en
dertien jaren later drongen „vele Godvruchtigen in

van zijn kerk ontzaglijk veel hebben moet. Er
is dezer dagen door professor Fabius herinnerd
aan zijn welhaast, vóór hij het in een kerkbode
schreef, onder de lieden van hoogere regionen ge-
vleugeld woord, dat de gereformeerde kerk die
van Adam zoude zijn, stel, hij konde terugkeeren.
Deze opvatting heeft aan eenen schrijver de betui-
ging ontlokt, dat zij hem voorkwam, het accent
te veel te leggen op de gereformeerde kerk, en
zulk ten nadeele van de algemeene, christelijke
kerk. Maar ik meen, dat het christendom van heel
wat relativisten en van heel wat „verdraagzaam-
heid", die — om maar weer met Brom te spre-
ken (I, 91) — vaak „een zachter naam voor on-
verschilligheid" is, zou verlost worden, indien
ieder, die het woord „kerk" nog zich herinnert
als afgeleid van „kurios", (den verhoogden Chris-
tus, den oppersten Machthebber), nimmer in zijn
kerk zou willen rusten, eer hij had geworfeld
om de zekerheid, dat zij in rechte lijn van Adam
afstamt. De heer Brom zal het van de zijne zeg-
gen, zijnde Roomsch; en omdat hij als Roomsche
redeneert uit het begrip van de successie der
heilige personen, zal hij professor Fabius, die
redeneert uit de successie (in historischen vorm)
der (organisch voortschrijdende) openbaring, tegen-
over zich vinden en houden. Maar men kan aan
ijverars voor eigen kerk, schoon men zich niet
aan hun conclusies conformeren kan, insooverre
behagen hebben, als hun praemisse juist is: dat
men zijn eigen kerk, mits zij zuiver gezien wordt,
nooit verheerlijken kan ten koste van de alge-
meene christelijke, omdat men met haar geen oog-
blik in vrede leven mag, tenzij het geloof er is,
dat zij aan den wil van den Kurios naar den
ijver des Geestes zoekt conform te zijn. Slechts
wie zijn kerk kan liefhebben in de stille over-
tuiging, dat zij ook met een seculair wezen zou
mogen tevreden zijn, kan bewust volhouden,
dat haar verheerlijking als Adamietisch de alge-
meene (katholieke) kerk schandte. De Kurios, Chris-
tus, heeft niet een stuk van de wereld, doch de
wereld; en „kerk" mag zich slechts noemen, wat
geloof in zijn eigen katholieke bestand. Daarom is
de ijver van heer Brom ons lief. Hadden wij ook
een Brom, we zouden als gereformeerden veel
kunnen leeren, en (wie weet) hier en daar een
kerknieuwardacteur, die zijn rubriek tot een bont
geheel van „kerkbode"-fragmenten ten dienste van
seculair christendom laat omvormen, al schrijft
hij ook in grrroote dagbladen, tot voorzichtig-
heid in het oordeel kunnen manen.

Want wie den heer Brom leest, begrijpt, dat
stuiversbladen (de meeste worden daurder be-
taald) niet de aangewezen organen zijn voor de
kritiek op het roomsch-katholicisme. Dat is zijn
kerkofferande gewoest, van den heer Brom, wel
te verstaan.

We willen gaarne erkennen, dat de heer Gerard
Brom zijn offeranden bereidt uit duurzame ingre-
dienten, dan vele van zijn kerkgenooten plegen
te doen. Hij zal protesteeren tegen wat ik zooeven
zeide, dat hij redeneert uit het standpunt van de
successie der personen; en hij zal aanstonds zeg-
gen, wijzende op dit grootsch opgezette boek: ziet
ge niet, hoe ik juist naar den geest der tijden
zoek, en niet rusten wil, eer ik ook in het voort-
bestaan van Rome den waarachtigen samenhang
van de bloei- of herstel-perioden van het geeste-
lijk leven heb aangewezen? De auteur zou gelijk
moeten krijgen; het feit is niet te loochenen.

Boeken als dit dienen „den vooruitgang van het

Vriesland", die een tegengif zochten tegen de in
die dagen in zwang komende moraalprediking, er
bij den stadsdrukker van Leeuwarden, Pieter Kou-
mans, op aan, dat hij een nieuwen druk zou ter
perse leggen. Deze gaf daaraan gehoor, liet het
boekje overbrengen in de taal en spelling van
dien tijd, voorzag het met eenige toelichtende aan-
merkingen van een „ervaeren man", en wendde
zich vervolgens tot Alexander Comrie, den zoo
zeer gezeinen predikant van Woubrugge, met het
verzoek er eene voorrede aan toe te voegen. Na
eenige aarzeling verklaarde Comrie zich daartoe
bereid: het was het laatste stuk, dat hij voor
de pers heeft bewerkt. Op den titel dezer uitgave
van de Proeve prijken nu samen de namen van
Voetius en Comrie, als van twee wakkere strijders
voor de waarheid, die bij het Gereformeerde volk
in ons vaderland in eere zullen blijven.

Was Voetius te Heusden geliefd en geacht, wat
ook hiernit bleek, dat de magistraat hem voor
de opdracht van het zooeven besproken boekje
vereerde met een geschenk van zestien ponden
Vlaamsch of zes en negentig gulden, — toch sloeg
eindelijk de ure, waarin hij zijne gemeente zou
vaarwel zeggen om een anderen werkkring te aan-
vaarden. De vroedschap van Utrecht benoemde
hem den 9den Juni 1634 tot hoogleeraar in de
theologie en de Oostersche talen aan de straks
te openen Illustre School. Drie dagen later tee-
kende Voetius de overeenkomst, waarbij hem een
honorarium van twaalfhonderd gulden met inbe-

Roomsch-Katholicisme in Nederland" tienmaal ster-
ker, dan de meeste verschijnselen in de roomsche
propaganda, waarover David de Kok in zijn onder-
dezen titel bij Hollandia te Baarn gegeven bro-
chure geschreven heeft. En de heer Brom weet
dat zeer goed. Hoop doet hem leven; het laatste
wat hij uitsprekt, is de verwachting (al neemt
ze den vorm aan van een verzuchting) dat „de-
zelfde Mis, die vroeger van de Kerk afstootte,
weer tot de Kerk" begint „aan te trekken". En
met deze finale harmonieert wonderwel de Ouver-
ture van het werk:

Dit boek brengt de boodschap van een verrijzenis.
Herleven zien we hier de liefde voor de middeleeuwen
en dus min of meer voor de Moederkerk. Want omdat
de middeleeuwse geest met het Katholicisme werd
vereenzelvigd, kon het een niet gezocht worden son-
der toenadering tot het ander. Deze geleidelijke assi-
milatie van de overlevering vormt een stuk geschie-
denis van de romantiek en lovert tegelijk een beeld
van de culturele bewustwording bij de Katholieken,
namelijk het passief bedrijf van hun emancipatie. Ande-
ren hebben immers het oudste verleden voor ons
volk ontdekt, anderen hun de verloren rechtsbrieven
thuis bezorgd. Nu is 't een werk van dankbaarheid,
wanneer een Katholiek deze weldaden in herinne-
ring komt brengen.

Het onderwerp, dat hier behandeld wordt, is
overigens belangrijk genoeg. „Het geestesleven",
zoo lezen we terecht, „verdient altijd belangstel-
ling, al wordt enkel een onderstroom beschreven.
Juist omdat zo'n stroming zelden aan de opper-
vlakte doordrong, is een bepaald onderzoek ge-
boden, want wie zijn verborgen loop langs aller-
lei aderen geduldig nagaat, benadert een van die
geheimzinnige, grotendeels onbewuste werkingen,
waaruit elke beweging in de geschiedenis ont-
staat".

Wie zal ontkennen, dat voor een roomsche de
romantiek een aanlokkelijk onderwerp moet zijn,
en dat een roomsche, die de „bekeering van
Nederland" een weldadigheid acht, juist in
Nederland de werking van de romantiek in
de harten allereerst zal willen naspeuren, als hij
er het geduld voor heeft, dat wil hier zeggen: de
liefde? De romantiek is immers die geestelijke
stroming, die vooral in Duitschland, vele harten
weer bewogen heeft om van de brutaliteiten (naar
buiten en binnen) der Aufklärungsmenschen zich
af te keeren tot den levenden mensch, die meer
wilde hebben dan zijn koele rede. Had de Auf-
klärung („verlichting") de rede van den mensch
als souverain uitgeroepen, en hem daardoor willen
onttrekken aan het on-redelijk kruis van kerk en
dogma, de romantiek kwam terug tot het ge-
voel, al maakte zij vaak sentiment ervan, en
tot de verbeelding, al ontroofde zij dikwijls
den werkelijkheidszin, dat nuchtere calvinistisch
en godvruchtig goed, eraan. Tot de mystiek kee-
de de romantiek in allerlei vorm terug; in ons
blad is het verschijnsel in allerlei rubrieken ter
sprake gekomen, voor en na. Het spreekt vanzelf
(het woord is al sprekend), dat de romantiek naar
Rome in veel opzichten terugwees. Tegenover de
verstandsverhoerlijking van de Aufklärung stond
zij daar als eerbiedwaardige getuige van vele
eeuwen voor waarheid, gewonnen uit openbaring
en traditie. Haar mystieke vormen, haar zinne-
beelden in den eeredienst en de daarvoor gescha-
pen roerende en onroerende organen, haar stem-
mingsvolle vereering, haar handreiking aan dichter
en schilder, haar overgrote rijkdom aan motieven
voor het zachte spel van devotie en ontoering

grip van vrije woning werd toegelend, en zoo
stond het vast, dat hij Heusden zou moeten ver-
laten. Nadat in zijne plaats voorzien was door
het beroepen van Martinus Lydius, predikant van
het naburige Aalburg en tweede zoon van zijn
mede-algevaardigde ter Dordtsche Synode Baltha-
sar Lydius, kon Voetius op Woensdag den 20sten
Augustus 1634, des morgens te acht ure, in de
Catharyne-kerk zijne afscheids-predicatie houden.
Hij nam daarbij tot tekst Filipp. 1:27: „Alleenlijk
wandelt weerdelijk den evangelio Christi, opdat
't zy ick kome ende u sie, 't zy ick afwesigh ben,
ick van uwe saecken mach hooren, dat ghy staet
in éenen geest, met één ghemoeft ghesament-
lick strydende door 't ghelooft des evangeliums".
Eerst meer dan een jaar later, in de Kerstvacantie
van 1635, vond hij den tijd om deze leerrede voor
den druk gereed te maken en haar, opgedragen
aan eenige goede vrienden uit magistraat en kerke-
raad, aan zijne vroegere gemeenteleden aan te
bieden.

In den namiddag van denzelfden 20sten Augus-
tus vertrok hij met de zijnen naar Utrecht, waar
hij den volgende dag zijne inaugurele oratie hield.
Aan Heusden bleef Voetius de aangenaamste
herinneringen behouden. Vijfentwintig jaren na zijn
vertrek, in 1660, verklaarde hij nog dat, indien
iemand, hij voorzeker had ervaren, dat er uit-
zonderingen bestaan op het woord van Christus
(Luk. 4:24), dat geen profeet aangenaam is in zijn
vaderland.

JOH. C. BREEN

¹⁾ Volgens den ouden stijl, die in Utrecht tot 1700 in
gebruik is gebleven; het was dus feitelijk 30 Juni.